

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Voorbij The American Voter

Niemöller, B.; Eijk, V. van der

Citation

Niemöller, B., & Eijk, V. van der. (1986). Voorbij The American Voter. *Acta Politica*, 21: 1986(4), 449-461.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452641>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452641>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

toenemende mate verbeterd om de overhand gestreden. Deze strijd is in 1913 nog geenszins beslist ondanks de grote overwinning van de sociaal-democraten in dat jaar. Stelselwijziging en kiesrechtuitbreiding brachten met zich mee dat dit conflict vanaf 1918 in geheel andere omstandigheden voortging, waarbij de sociaal-democraten in dit deel van Nederland verder de overhand kregen.

Literatuur

- Albrecht, M., *De invloed van het kiesstelsel op de samenstelling van de volksvertegenwoordiging en op de vorming van de regering*, Amsterdam 1960.
- Daalder, H., Political elites and democratization: pluralism and segmentation in the Netherlands (1848-1940), in; C.B. Wels (red.), *Vaderlands verleden in veelvoud*, 2e dr., p. 162-187, Den Haag 1980.
- Kiezersstatistiek/Verkiezingsstatistiek, Bijdragen tot de statistiek van Nederland*, Den Haag, 1902, 1905, 1909, 1913.
- Parlement en Kiezer*, jaarboekje, 1912/1913 en 1913/1914, Den Haag 1912, 1913.
- Ramaer, J.C., *Religie in verband met politiek in Nederland*, Groningen 1909.
- Statistiek der Tweede-Kamerverkiezingen over de jaren 1901, 1905, 1909 en 1913*, samengesteld door W.C. de Marion, Den Haag 1914.
- Stoppenburg, C.M., *Het geografisch patroon der politieke verhoudingen in Nederland 1897-1913*, Doctoraalscriptie, Amsterdam 1984.
- Stoppenburg, C.M., en H.H. van der Wusten, *Protestants Nederland in de jaren twintig*, interne notitie SGI, Amsterdam 1986.
- Taylor, P.J., en R.J. Johnston, *Geography of elections*, New York 1979.
- Tijn, T. van, The party-structure of Holland and the outer provinces in the nineteenth century, in: J.S. Bromley en E.H. Kossman, *Britain and the Netherlands IV*, Den Haag 1971.
- Verhoef, J., Kiesstelsels en politieke samenstelling in Nederland 1888-1917, *Acta Politica*, 1971, p. 261-268.
- Verhoef, J., The rise of national political parties in the Netherlands 1888-1913, *International Journal of Politics*, 1974, p. 207-221.

Commentaar en discussie

Voorbij The American voter

B. Niemöller en C. van der Eijk

Alhoewel de beroemde onderzoeker van kiesgedrag André Siegfried zijn *Tableau des partis en France* bijna 25 jaar na Ramaer's *Religie in verband met politiek in Nederland* publiceerde, verkeerde hij niet in een jubelstemming met betrekking tot het bereikte niveau van zijn analyses. In tegendeel is men na het lezen van zijn voorwoord geneigd te zeggen: kiezersonderzoek is niet onmogelijk maar een hels karwei:

'Beaucoup de gens, même en France, pensent de notre politique ce qu'Hamlet dit de la vie: "It is a tale, told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing". Je préfère Goethe quand il écrit: "L'Enfer même a ses lois". La politique peut donc avoir les siennes' (Siegfried, 1930: 1).

Dat het inderdaad mogelijk is ordescheppend te werk te gaan, bleek weer een kwart eeuw later bij het verschijnen van de Michigan studies: gestuurd door een ordenend principe, de zogenaamde 'funnel of causality', werden vrijwel alle bekende en minder bekende begrippen uit het kiezersonderzoek in één theoretisch kader ondergebracht. Natuurlijk waren daarmee niet alle problemen rond de verklaring, c.q. voorspelling van kiezersgedrag opgelost, maar ruim 85% van het Amerikaanse electoraat gedroeg zich bij verkiezingen volgens de door Campbell c.s. opgestelde theorie en dat was '... actually larger than the percentages of voters in these samples who were able before the election to predict correctly their own behavior' (Campbell c.s., 1960: 74). Uiteraard dient men de caballistiek niet te ver door te voeren, maar het kan geen kwaad nu, weer 25 jaar later, de balans weer eens op te maken in de verwachting ten minste enige toegevoegde waarde te kunnen constateren. Nu is een evaluatie van het electorale onderzoek van de laatste 25 jaar beslist geen sinecure. Na de *American voter* werden we geconfronteerd met een explosieve groei van het aantal onderzoekers, hun output, de beschikbare methoden en technieken, datasets, rekenmiddelen, en onderzochte politieke culturen die tot overmaat van ramp in versneld tempo aan ingrijpende veranderingen onderhevig waren. Daarmee is tevens het grote belang van het in kaart brengen van 'the

state of the art' aangeduid. Noodzakelijke koerswijzigingen kunnen worden aangebracht, inconsistenties worden gesignaleerd, luierende onderzoekers ter verantwoording geroepen en, om de 'moraal' hoog te houden, palmares worden uitgereikt.

De recente inspanning van Van Deth op dit gebied is derhalve belangwekkend terwijl zijn negatieve oordeel dat belang alleen maar lijkt te accentueren. Kort en bondig samengevat, wordt electoraal onderzoek volgens Van Deth gekenmerkt door infantiele regressie en is het middels een zorgwekkende coup d'état in de handen van single-minded methodologen en andere technuten geraakt. Deze 'unimaginative epigones' wenden al hun speeltjes aan om de buit van hun 'grand fishing expeditions' en data-safarries zo omvangrijk mogelijk te doen zijn, waarbij de door hen gehanteerde geheimtaal gebrek aan theorie dient te maskeren.

Als nauw bij het electoraal onderzoek betrokkenen, die zich met enige regelmaat aan 'lengthy technical digressions' bezondigen, is het ons onmogelijk tot vluchtgedrag over te gaan, niet in de laatste plaats omdat Van Deth de daartoe noodzakelijke nuancering in argumentatie en taalgebruik niet heeft weten in te bouwen. Daarom willen wij hieronder op een aantal punten trachten enige nuancering in Van Deths betoog aan te brengen.

Niets nieuws, behalve verarming?

Van Deths diagnose van de huidige toestand van het electoraal onderzoek is zonder uitzondering somber. Sprekend over zowel de Verenigde Staten als de rest van de wereld (voor zover dit soort onderzoek daar geschiedt) stelt hij (p. 189) dat 'there are no important substantive differences between modern voting research and that undertaken more than twenty-five years ago'. In plaats van het rijke theoretische schema van Campbell c.s., waarin zowel sociologische als psychologische variabelen een duidelijke plaats hebben in een 'funnel of causality' zou er sprake zijn van een '... almost pathological fixation on the analysis of attitudes and perceptions as determinants of voting behavior *per se*' (p. 189).

De vraag dringt zich op, waarop deze beweringen zijn gebaseerd. Niet op een (poging tot) overzicht van de literatuur sinds 1960. Kennelijk wel op een tweetal andere zaken: de afwezigheid van een algemeen aanvaarde en getoetste theorie van kiezen en verkiezingen (p. 185), en het feit dat geen van de centrale onderzoeksvragen van 1960 ondertussen als afgehandeld ter zijde kan worden gelegd (p. 188-189). Dit is echter wel een zeer zwakke basis voor de stellige en vérstrekkende oordelen van Van Deth. Uit geen van beide feiten (het blijven bestaan van controversen, en de con-

tinuïteit van centrale vragen) kan ook maar iets worden afgeleid dat het noodzakelijk maakt tot wetenschappelijke achteruitgang, stilstand of vooruitgang te concluderen. Om tot een gefundeerd oordeel in deze te komen zou minstens moeten worden bepaald in welke mate de theorie van *The American voter* nog overeind staat, of inderdaad een exclusieve fixatie op psychologische variabelen is ontstaan, en of er al dan niet nieuwe theoretische en empirische aanpakken zijn ontwikkeld. Wij hebben niet de bedoeling hier een dergelijke analytische inventarisatie te presenteren, maar een korte blik op de eigen boekenkast leidt toch minstens tot nogal wat nuanceringen op Van Deths beeld. Onder de aantekening dat een echt serieuze poging de ontwikkelingen op het terrein van electoraal onderzoek in kaart te brengen ongetwijfeld heel wat meer zou opleveren, willen wij puntsgewijs enkele opmerkingen maken.

1. Er is geen sprake van dat in electoraal onderzoek vrijwel uitsluitend aandacht bestaat voor psychologische variabelen. Men denke aan een van de belangrijkste tradities op dit terrein, de (voor een belangrijk deel comparatieve) studie van sociale scheidslijnen en hun relatie tot zowel 'voter alignments' als de structuur van partijstelsels. Kenmerkend voor deze traditie is onder andere het werk van Lipset (1960), Lipset en Rokkan (1967), Lijphart (1971), Rose (1974) en Powell (1982). Mede gevoed door de resultaten van niet expliciet comparatief onderzoek in afzonderlijke landen heeft dit geleid tot een aantal algemene, getoetste en aanvaarde proposities. Ten aanzien van afzonderlijke, met name Europese, landen is daarnaast een reeks vrij algemeen aanvaarde beschrijvingen, en deels verklaringen, ontwikkeld over de relatie tussen sociale structuur, stemgedrag en partijstelsel. Met dit alles is geen eindpunt bereikt, de in de latere jaren zestig toenemende electorale verandering laat zich niet eenvoudig binnen de ontwikkelde theorieën verklaren, evenmin als de afname van electorale relevantie van eerder dominante factoren als klasse en godsdienst (zie voor Nederland in dit opzicht Andeweg (1982)). De reactie op deze intredende veranderingen loopt langs verschillende wegen. Door sommigen wordt gepoogd tot een herziening van de beschrijving van sociale structuren te komen om daarmee opnieuw eenduidige relaties met stemgedrag en partijstructuur te kunnen vinden. In dit opzicht is vooral aandacht besteed aan veranderende klassestructuren, de opkomst van een veronderstelde nieuwe middenklasse, etc. Anderen zijn minder overtuigd van een blijvende en eenduidige relevantie van sociale structuur en breiden het onderzoek uit naar percepties, evaluaties en oriëntaties van kiezers. Deels komen zij daarmee terecht op het terrein van de Michigan school, deels ook niet. Voor zover deze verschuiving het gevolg is van aangetoonde veranderde

relevantie van sociale structuur kan dit moeilijk als een verarming worden opgevat. Ten slotte hebben de veranderingen in de electorale realiteit een sterke impuls gegeven aan de ontwikkeling van dealignment-, realignment- en gewone alignment-theorieën (zie ook punt 4). Kortom, geen sprake van pathologische fixatie op en verenging tot slechts psychologische variabelen.

2. Het verklaringsschema van de Michigan-school heeft nimmer die kwaliteit gehad als Van Deth kennelijk veronderstelt. Ons even beperkend tot onderzoek met betrekking tot Amerika blijkt het oorspronkelijke beeld niet alleen verscherpt te zijn, maar op een aantal punten aangepast, c.q. herzien. Hieraan is evenzeer door de Michiganders zelf als door anderen bijgedragen. De voornaamste wijzigingen betreffen:

(a) De in het Michigan-model veronderstelde afwezigheid van feedback-effecten tussen partij-identificatie, issue en kandidaatevaluaties en stemgedrag, is onhoudbaar gebleken (Page en Jones (1979), Markus en Converse (1979)). Hiermee is ook het gehele concept van een eenvoudige 'funnel of causality' als zinvolle metafoor verdwenen, de causale invloeden lopen immers niet uitsluitend van de ene naar de andere kant. Fiorina (1981) geeft een herconceptualisering van partij-identificatie in termen van accumulatie van in het (ook recente) verleden opgedane ervaringen met partijen. Empirisch is deze opvatting superieur aan die van Campbell c.s., theoretisch heeft zij bovendien het voordeel dat er veel meer mogelijkheden tot integratie van sociaal-psychologische en rationele keuzebenaderingen van kiesgedrag geboden worden dan door *The American voter* (voor een goed exposé over de theoretische onverenigbaarheid van het oorspronkelijke Michigan-paradigma met rationele keuzetheorieën verwijzen wij naar Robertson (1976a, 1976b)). Het is overigens verbazend dat Van Deth Fiorina noemt zonder enige aandacht voor het feit dat een belangrijk deel van diens werk directe falsificaties van de Michigan-theorie inhouden.

Met de verwerping van de veronderstelde unidirectionaliteit (recursiviteit) van causale relaties, is tevens dat deel van het Michigan-model onhoudbaar geworden dat het ontstaan betrof van partij-identificatie uit ouderlijke overdracht, socialisatie en uit uitzonderlijke externe gebeurtenissen zoals de crisis van de jaren dertig. Het verklaart in dit opzicht ook waarom Jennings en Niemi (1981) ten opzichte van deze theorie zoveel anomalieën vonden.

(b) In het Michigan-model wordt aangenomen dat het effect op stemgedrag van verder afgelegen ('more distal') factoren vrijwel volledig via partij-identificatie loopt. Het duidelijkst komt dit tot uitdrukking in de 'normal vote'-benadering van Converse (1966). Reeds ten tijde van publikatie

van *The American voter* was dit een te eenvoudige voorstelling die niet in staat was de effectiviteit van 'political machines', etnisch 'bloc voting' en het stemgedrag van de zwarte bevolking te verklaren. Zeker voor wat betreft dit laatste is er later weinig ten gunste van het model veranderd. Voor zover, vooral in Amerika, de invloed van 'distal'-factoren ten onrechte is verwaarloosd, is dit niet het gevolg van een door epigonen verarmde theorie, maar door een overstatement van die theorie zelf.

(c) De psychologische variabelen in de 'funnel' worden, zoals Van Deth correct aangeeft (p. 187), niet gezien als 'independent determinants' maar louter als psychologische vertaling van verder weg liggende factoren, zoals sociale positie, groeps-lidmaatschappen en socialisatie. De onder a. genoemde resultaten maken deze opvatting onhoudbaar. Ook als met dit soort wederkerige causale invloeden rekening wordt gehouden blijkt overigens dat er nog een groot deel van de variatie in (met name) partij-identificatie onverklaard blijft en dat er ofwel behoefte is aan opname in het model van nog andere 'more distal'-factoren (hiertoe zijn vrijwel geen relevante suggesties in de literatuur aan te treffen), dan wel van ideosyncratische factoren. Dit laatste doorbreekt echter weer de eenvoudige 'funnel'-theorie van causale relaties.

(d) De door Campbell c.s. getrokken conclusies over het relatieve gewicht van partij-identificatie, ideologie, samenhangende opvattingen, issues en kandidaatevaluaties blijken sterk plaats- en tijdgebonden te zijn en beschrijven vooral de situatie in Amerika in de jaren vijftig (zie o.a. Page en Brody (1972), Nie, Verba en Petrocik (1976)). Hiermee ontvalt de reden om de voorgestelde ordening en selectie van kenmerken in het model als enig mogelijke te zien. Dit inzicht leidt in de jaren zeventig tot een uitgebreid debat over de invloed van andere dan door Campbell c.s. voorgestelde lange-termijnfactoren, en over het relatieve gewicht van de verschillende determinanten van stemgedrag. Hierbij komt nog dat vanaf het midden van de jaren zestig het aantal 'identifiers' zeer scherp daalt. Hierdoor verliest, in ieder geval voor de USA, het model een groot deel van zijn kracht aangezien er voor het gedrag van de steeds grotere groep 'non-partisans' geen andere verklaring gegeven kan worden dan a-theoretische ad hoc-combinaties van korte-termijnfactoren. Al deze verschuivingen in verdelingen, parameters en relatieve gewichten hebben mede aanleiding gegeven tot het ontstaan van een nieuwe traditie van theorieën over dealignment en realignment (zie punt 4).

(e) Een groot aantal problemen die het gevolg zijn van oorspronkelijk ambigue conceptualisering (en dus ook operationalisering) van belangrijke variabelen uit de theorie zijn in de loop der jaren onderzocht en zijn op verbeterde wijze opnieuw in de (of wellicht beter: enigerlei) theorie

opgenomen. Naast issues (die vanaf 1964 door het SRC op een aanmerkelijk betere wijze in het onderzoek zijn betrokken dan daarvoor) betreft het ook partij-identificatie en kandidaatfactoren (zie voor dit laatste bij voorbeeld Davidson (1982)).

Al met al lijkt er weinig reden te zijn gehoor te geven aan Van Deths oproep om terug te gaan tot en ons opnieuw te oriënteren op *The American voter*. De elegantie van dat model mag ons niet de ogen doen sluiten voor de gebleken empirische onhoudbaarheid ervan. De oorspronkelijke auteurs zijn zelf zeker niet de minsten geweest die dit hebben aangetoond en aan amenderingen van de theorie hebben bijgedragen. Dit dient naar ons idee als wetenschappelijke winst te worden gezien, zelfs al heeft het (nog?) niet geleid tot een nieuw algemeen aanvaard paradigma.

3. Zeker voor de situatie buiten de USA bleek *The American voter* niet een zodanig gelukkige metafoor te zijn dat Van Deths suggestie, dat de hele wereld zich opnieuw op de oorspronkelijk geformuleerde 'funnel' zou moeten richten, vruchtbaar lijkt. Vanuit Michigan is export van het model sterk bevorderd, maar het bleek in andere contexten toch niet zonder meer te voldoen. Theoretisch niet omdat het slecht aansluit bij meer-partijstelsels en bij verkiezingen tussen partijlijsten in plaats van kandidaten. Empirisch niet omdat, zeker in Europa, klasse en religie een aparte rol speelden die niet uitsluitend via 'identificatie' loopt (zie o.a. punt 1), en omdat het centrale begrip, partij-identificatie, in de Europese context vaak niet zinvol of niet van toepassing is (zie o.a. Budge, Crewe en Farlie (1976), Thomassen (1975), Van der Eijk en Niemöller (1983)).

Uiteraard betekent dit alles niet dat, mede onder invloed van het Michigan-model, er in Europese contexten geen behoefte bestaat aan het in theorie en onderzoek opnemen van sociaal-psychologische variabelen. Deze hebben vaak een nogal andere conceptuele status en een nogal andere manifeste betekenis dan dergelijke grootheden in het werk van Campbell c.s. Mede daarom lijkt het dan ook wat vreemd dit alles slechts te zien als verarming door epigonen van het oorspronkelijke model.

4. Ook al zou het Michigan-model goed hebben gepast op de empirie (*res non*), dan nog geldt dat 'an unavoidable conclusion from research on vote choice is that every election is different' (Beck, 1983: 19). Immers, er zijn andere kandidaten, andere electoraten, andere korte-termijnissues, etc. Wil men iets verder komen, dan vereist dat een vergelijkende analyse van verschillende verkiezingen binnen, daarna eventueel ook tussen politieke systemen. Deze noodzaak doet zich uiteraard vooral voor als er grote en systematische verschillen tussen verkiezingen gevonden worden voor wat

betreft de mate van 'class-voting', 'religious voting', van de relatieve gewichten van de door het Michigan-model geconceptualiseerde determinanten, etc. Voortbouwend op vroege aanzetten hiertoe van Key (1955) en Burnham (1970) heeft zich een theoretische en empirische richting van alignment – dealignment – realignment analyses ontwikkeld. Voor wat betreft de USA heeft die geleid tot vooralsnog zinvolle verklaringen van zowel het redelijk passen van het Michigan-model in de jaren vijftig als van het slecht passen van dit model op de empirie in de jaren zeventig. Ter toetsing van dit soort theorieën is ook een grote opleving van historisch electoraal onderzoek waar te nemen (zie o.a. Burnham, Clubb en Flanigan, 1978; Clubb, Flanigan en Zingale, 1980, 1981; zie verder ook Sundquist, 1973).

Ook in andere contexten dan de Amerikaanse en in expliciet comparatief onderzoek lijkt de (re-/de-)alignment-benadering tot zinvolle nieuwe inzichten, generalisaties en hypothesen te leiden, waarbij ook de transformatie van partijstelsels betrokken wordt (zie bij voorbeeld Dalton, Flanagan en Beck (1984) met over Nederland een bijdrage van Irwin en Ditttrich; en Crewe en Denver (1985) met over Nederland een bijdrage van Van der Eijk en Niemöller).

Kortom, Van Deths bewering dat het huidige electorale onderzoek 'no important substantive differences' vertoont met dat in Michigan in de jaren vijftig, lijkt al te zeer gebaseerd op selectieve waarneming van beschikbare literatuur.

Na bovenstaande opmerkingen zal het niet verbazen dat wij Van Deths beschrijving en evaluatie van de 'state of the art' niet delen. Daarbij moet ons tevens van het hart dat zijn visie op wat hij als routineonderzoek aanduidt (p. 193), niet alleen ten onrechte denigrerend is, maar ook volstrekt de functie van zulk onderzoek miskent. Het levert volgens hem weliswaar geen tautologieën op maar het is toch amper de moeite van de inspanning waard en leidt slechts tot platitudes (p. 192-193).

Van Deth onderkent kennelijk niet de essentiële rol van het gedetailleerde, ambachtelijke en weinig sensationele onderzoek:

– het vormt een noodzakelijke basis voor de ontwikkeling van 'bigger and better things'. Ook 'The American voter' had niet geschreven kunnen worden zonder de minstens 2 decaden onderzoek (voornamelijk routine, slechts af en toe grensverleggend) van zowel de Michiganders als van anderen;

– het is de onderzoeksvorm bij uitstek waarin gepostuleerde maar ongetoetste theorieën, hypothesen, proposities en assumpties aan empirische kritiek worden onderworpen;

– het levert met grote regelmaat de anomalieën op die het gevolg zijn

van onjuiste of onvolledige theorieën of van inadequate conceptualiserings en operationaliserings. Juist door het aanwijzen hiervan schept het de mogelijkheden tot wetenschappelijke vooruitgang;

– het geeft bij uitstek zicht op tijd- en plaatsgebondenheid van vaak ten onrechte als algemeen geldend gepresenteerde uitspraken.

Onze conclusie kan dan ook slechts zijn dat het routineonderzoek ons niet, zoals Van Deth enigszins doet voorkomen, afleidt van het 'eigenlijke' werk, maar eerder een noodzakelijke voorwaarde is voor cumulatieve wetenschappelijke kennis.

De vloek der techniek?

Het oordeel dat Van Deth velt over analysemethoden die het niveau van rechte telling, kruistabel of correlatiecoëfficiënt overstijgen, liegt er niet om: '... have made large areas of modern voting research virtually inaccessible for nonspecialists' (p. 189); '... technical developments are far ahead of the state of theorizing in this field and have hardly contributed to our understanding of voting behavior' (p. 190); de 'coup d'état by the technicians' heeft aanleiding gegeven tot 'a simple-minded kind of inductivism' waarbij 'every answer found will generate its own problem' (p. 196).

Als remedie ligt volgens Van Deth terugkeer tot de eenvoudigste analysemethoden voor de hand, zoals Campbell c.s. te werk gingen: '... elementary elaboration techniques and linear correlation coefficients, and they needed only straightforward bar-diagrams and line-graphics to visualize their material' (p. 189).

Toch lijkt het verstandiger ons ook op dit punt niet zonder meer mee te laten slepen door Van Deths sweeping statements, maar de aandacht te richten op het karikaturale van zijn beweringen. Immers, een niet onaanzienlijk deel van het electorale onderzoek van de laatste 15 jaar werd nu juist door *The American voter* veroorzaakt, met als doel de daar zo kwistig in verborgen impliciete methodologische en inhoudelijke voetangels en klemmen op te sporen en te neutraliseren. Wij hebben het daarbij uiteraard niet over een grotere nauwkeurigheid in de 14e decimaal of het op significantie nalopen van alle eye-ball analyses van Campbell en de zijnen, maar over essentiële zaken als de dimensionaliteit van gehanteerde begrippen, het onderscheiden van bij voorbeeld generatie- en lifecycle-effecten, problemen bij de interpretatie van op correlatiecoëfficiënten gebaseerde analyseresultaten, de meetfoutenproblematiek bij enquêteonderzoek waarvan de ernst nauwelijks kan worden overschat, het lage meetniveau van

zovele variabelen, het manifest maken van variabelen die op latent niveau zijn gedefinieerd, het analyseren van dynamische relaties etc. In dat proces werd langzaam maar zeker het niveau van de analyses op een hoger plan gebracht. Waar bij voorbeeld Campbell c.s. de in hun analyses zo belangrijke attitudes met behulp van Guttman's deterministische cumulatieve schaal moesten meten, kostte het Mokken (1970) bijna een decade om het uiterst noodzakelijke probabilistische schaalmodel te ontwikkelen. Om deze, en vele andere ontwikkelingen af te doen als een tot niets leidende machtsgreep van methodologen, lijkt een weinig reële voorstelling van zaken. Zoals Beck opmerkt: 'the quality of methods and measures matters in scientific research, for they set the operational constraints on empirical representation of concepts and theories' (Beck, 1983: 17).

De complexiteit van de te hanteren methode moet daarbij niet op voorhand aan banden worden gelegd, maar worden bepaald door de aard van het te onderzoeken fenomeen. Zonder die koppeling is er niets inherent inferieur of superieur aan welke methode dan ook. Daar waren Campbell c.s. al achter toen zij, naar aanleiding van een (eenvoudige?) principale componenten analyse rapporteerden dat:

'... a common partisan factor is found to explain a large part of the variation of attitude. The full implication of the results of this analysis is not easily expressed in words, for reasons that the controversial history of the statistical techniques we have used may serve to make clear' (p. 132).

Van Deths opmerking dat '... neither the introduction of this idea (ideologische identificatie, BN/CvdE) nor the empirical testing of its implications require the availability of advanced or sophisticated techniques' (p. 190) is ten onrechte schuin gedrukt want wie zou het daar niet mee eens kunnen zijn. Het gaat erom dat, waar ideeën (begrippen, concepten etc.) ook vandaan komen, men op enig moment tot empirisch onderzoek over wil gaan. Daarbij moet niemand op voorhand veroordeeld worden de vele problemen op propedeutisch niveau te lijf te moeten gaan omdat zoveel collega's wat dit betreft in hun propedeuse zijn blijven steken. Met name waar rivaliserende theorieën en hypothesen bestaan die elk in redelijke mate overeenstemmen met empirische gegevens, is er een reële behoefte aan een krachtiger instrumentarium dan louter tabellen of correlaties. De auteurs van *The American voter* hebben dit eerder dan vele anderen ingezien en hebben (via het ICPSR) zich bij uitstek ingespannen het methodologisch niveau van electoraal onderzoek te verhogen.

Ten slotte

Wat is er, volgens Van Deth, nodig om vooruitgang te boeken? Er is behoefte aan 'insightful ideas', er dient een breed 'research programme' te komen waarvan hooguit als een zijlijn 'testing platitudes (as) a matter of routine' kan plaats vinden, en er dient een aanvang gemaakt te worden met het zoeken naar oplossingen voor Rossi's 'more interesting questions'. Wie zou het hiermee oneens willen zijn? Natuurlijk is er behoefte aan creatieve nieuwe ideeën en brede onderzoeksprogramma's. Maar hoe komt het dat deze er niet, of niet voldoende zijn? Is dat het gevolg van, zoals Van Deth beweert, 'the modern "no-risk political science", typified by intellectual laziness and the exchange of substance for technique' (p. 196)? Wij betwijfelen dit. Om Van Deths wijze van argumenteren maar even over te nemen, zouden we kunnen stellen dat Van Deth het zichzelf ook wel heel erg gemakkelijk maakt door 'schande' en 'vroeger was alles beter' te roepen. Afgezien van de onjuistheid van zijn beweringen (zie boven), geldt met name hier dat 'the analyses end where the more interesting questions start'. Wat zijn eigenlijk de omstandigheden waaronder nieuwe theorieën ontstaan en verder ontwikkeld worden? Onder welke condities kunnen 'broader research programmes' in de geschiedenis van de wetenschap worden aangetroffen, wat bepaalt hun ontstaan, produktiviteit en verdwijnen? Is de voor dit alles vereiste constellatie van omstandigheden en condities überhaupt aanwezig, en valt zij te verbeteren? De opmerkingen die wij hierover zullen maken betreffen slechts de huidige situatie in Nederland.

Hoewel wij op globaal niveau tot een nogal andere diagnose komen dan Van Deth, houdt dat niet in dat wij de situatie in Nederland bevredigend vinden of dat er geen ruimte voor vernieuwing en verbreding zou zijn. De condities voor de ontwikkeling van electoraal onderzoek in Nederland kunnen aan de hand van een aantal trefwoorden gekenmerkt worden: infrastructuur, organisatie en continuïteit.

Infrastructuur: de beschikbaarheid van middelen om onderzoek te doen, dat wil zeggen middelen voor dataverzameling, data-analyse, beschikbaarheid van literatuur en scholingsfaciliteiten om voor 'Nachwuchs' te zorgen. De situatie is in dit opzicht zorgelijk. Met name middelen voor dataverzameling, nodig alleen al voor het noodzakelijke 'routineonderzoek', zijn niet gegarandeerd, laat staan voor het uitproberen van vernieuwingen. Mede hierdoor dient een te groot deel van de aanwezige expertise steeds weer ingezet te worden voor het moeizaam organiseren van zoiets elementairs als de Nationale Kiezersonderzoeken (NKO's). Electoraal onderzoek als empirische wetenschap heeft data nodig om in leven te blij-

ven. Het gevaar is nog steeds niet denkbeeldig dat zelfs de meest elementaire informatie in de toekomst niet meer algemeen beschikbaar zal zijn.

Organisatie: de coördinatie en uitwisseling van onderzoeksactiviteiten en -resultaten. De organisatie van electoraal onderzoek in Nederland is minimaal; slechts op het punt van de gezamenlijke inspanning om NKO's van de grond te krijgen bestaat een zekere organisatie. Zolang de voor electoraal onderzoek beschikbare totale menskracht klein is, en gefragmenteerd over vele personen, elk voor een klein deel van hun tijd, en zolang de beschikbare expertise zich ook steeds weer moet inzetten voor het organiseren van de (financiering van de) verzameling van voor algemeen gebruik beschikbare data, zal verdergaande organisatie moeilijk zijn en van individueel enthousiasme afhangen. Vergeleken met de USA een zeer sterk contrast, waar via de National Election Studies (NES) niet alleen dataverzameling gegarandeerd is, maar ook gebruik, uitwisseling van resultaten, vernieuwing, en het ontwerpen van kritische toetsen voor bestaande theorieën georganiseerd worden.

Continuïteit is gering in Nederland. Het relatief geringe aantal mensen dat zich überhaupt met dit terrein bezig houdt leidt, gecombineerd met de bestaande verbrokkeling, er toe dat verandering van baan of aandachtsgebied veelal het einde van (stukjes) onderzoek betekent, louter omdat er geen reservecapaciteit of geschoolde 'Nachwuchs' op dezelfde plek kan worden ingezet. Het gebrek aan continuïteit in de infrastructuur is reeds aangestipt, terwijl ook de organisatie niet zodanig is dat op basis van continuïteit gepland en gewerkt kan worden.

Het moge duidelijk zijn dat de factoren die voorwaarden zijn voor succes en vooruitgang in electoraal onderzoek in Nederland maar op uiterst gebrekkige en allesbehalve structurele wijze aanwezig zijn. Dat Daalder (1984) het electoraal onderzoek als eerste noemt in zijn opsomming van 'positieve tekenen' in de Nederlandse politicologie mag ons niet de ogen doen sluiten voor het gevaar dat, als de condities niet beter worden, van Deth over zo'n 25 jaar wellicht ten aanzien van de Nederlandse situatie met meer recht de noodklok kan luiden.

Een eerste versie van dit artikel werd gepresenteerd op het Politicologen Etmaal 1985 onder de titel 'Een hels karwei' als reactie op de eveneens bij die gelegenheid gepresenteerde voorloper van Van Deths artikel *Political science as a no-risk policy: The American voter and contemporary voting research* (*Acta Politica*, XXI, 1986/2, 185-199).

Van Deth heeft in ons betoog kennelijk geen aanleiding gevonden zijn visie wezenlijk bij te stellen. Sterker nog, in het Acta-artikel blijft onze kritiek volstrekt ongenoemd. Het bedanken van 'the participants of the Annual Meeting whose criticism helped stimulate the writing of this article' (p. 196) is, wat ons betreft, dan ook niet van enige ironie ontbloot.

Literatuur

- Andrews, R.B., *Dutch voters adrift. On explanations of electoral change: 1963-1977*, proefschrift, Leiden 1982.
- Beck, Paul Allen, *Context, choice and consequence: beaten and unbeaten paths toward a science of electoral behavior*, Paper, Annual Meeting of APSA, Chicago 1983.
- Budge, Ian, Ivor Crewe en Dennis Farlie (red.), *Party identification and beyond*, Wiley, Londen 1976.
- Burnham, Walter Dean, *Critical elections and the mainsprings of American politics*, Norton, New York 1970.
- Burnham, Walter Dean, Jerome M. Clubb en William H. Flanagan, *Partisan realignment; a systematic perspective*, in: Joel Silbey, Allan Bogue en William H. Flanagan (red.), *The history of American electoral behavior*, Princeton University Press, Princeton NJ 1978.
- Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren E. Miller en Donald E. Stokes, *The American voter*, Wiley, New York 1960.
- Clubb, Jerome M., William H. Flanagan en Nancy Zingale, *Parisan realignment; voters, parties and government in American history*, Sage, Beverly Hills 1980.
- Converse, Philip E., The concept of a normal vote, in: Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller en Donald E. Stokes (red.), *Elections and the political order*, Wiley, New York 1966.
- Crewe, Ivor, en David Denver (red.), *Electoral change in western democracies. Patterns and sources of electoral volatility*, Croom Helm, Londen 1985.
- Daalder, H., De Nederlandse politicologie: een tussenbalans. *Acta Politica*, 1984, vol. 19; 441-462.
- Dalton, Russell, Scott Flanagan en Paul Allen Beck (red.), *Electoral change in advanced industrial democracies; realignment or dealignment*, Princeton University Press, Princeton NJ 1984.
- Davidson, Dorothy K., *Candidate evaluation; rational instrument or affective response?* paper, Midwest Political Science Association Convention, Chicago 1982.
- Deth, J. W. van, Political science as a no-risk policy; *The American voter and contemporary voting research*, *Acta Politica*, 1986, vol. 21; 185-199.
- Eijk, C. van der, en B. Niemöller, *Electoral change in the Netherlands. Empirical results and methods of measurement*, CT Press, Amsterdam 1983.
- Fiorina, Morris P., *Retrospective voting in American national elections*, Yale University Press, New Haven (Conn.) 1981.
- Jennings, M. Kent, en Richard G. Niemi, *Generations and politics*, Princeton University Press, Princeton NJ 1981.
- Key, V.O., A theory of critical elections, *Journal of Politics*, 1955, vol. 17: 3-18.
- Lijphart, A., *Class and religious voting in the European democracies*, University of Strathclyde, Glasgow 1968.
- Lipset, Seymour Martin, *Political Man*, Doubleday, New York 1960.
- Lipset, Seymour Martin, en Stein Rokkan, *Party systems and voter alignments*, Free Press, New York 1967.
- Markus, Gregory B., en Philip E. Converse, A dynamic simultaneous equation

- model of electoral choice, *American Political Science Review*, vol. 73: 1055-1070.
- Mokken, R.J., *A theory and procedure of scale analysis. With applications in political research*, Mouton, Den Haag, 1970.
- Nie, Norman H., Sidney Verba en John R. Petrocik, *The changing American voter*, 2e dr. 1979, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1976.
- Page, Benjamin I., en Richard Brody, Policy voting and the electoral process; the Vietnam war issue, *American Political Science Review*, 1972, vol. 66: 979-995.
- Page, Benjamin I., en Calvin C. Jones, Reciprocal effects of policy preferences, party loyalties and the vote, *American Political Science Review*, 1979, vol. 73: 1071-1089.
- Powell, G. Bingham Jr., *Contemporary democracies; participation, stability and violence*, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1982.
- Ramaer, J.C., *Religie in verband met politiek in Nederland*, Erven B. van der Kamp, Groningen 1909.
- Robertson, R.D., *A theory of party competition*, Wiley, Londen 1976a.
- Robertson, R.D., Surrogates for party identification in the rational choice framework, in: Ian Budge, Ivor Crewe en Dennis Farlie (red.) (1976), *Party identification and beyond*, Wiley, Londen 1976b.
- Rose, Richard (red.), *Electoral behavior: a comparative handbook*, Free Press, New York 1974.
- Siegfried, André, *Tableau des partis en France*, Bernard Grasset, Parijs 1930.
- Sundquist, James L., *Dynamics of the party system*, The Brookings Institution, Washington DC 1973.
- Thomassen, J.J.A., Party identification as a cross-cultural concept, *Acta Politica*, 1975, vol. 10: 36-56.

Inleiding

In de jaren zeventig is een groot aantal boeken en artikelen over marxistische staatsleer geschreven. De hier besproken literatuur geeft een opsomming en evaluatie van de eerder verschenen bijdragen. Bovendien zetten de auteurs, die zich allen in de marxistische traditie plaatsen, stappen die op verschillende punten een fundamentele heroverweging vereisen.

Een overzicht van de naoorlogse marxistische staatsleer wordt gegeven door Carney en Jessop. Carney geeft daarbij een overzicht van de belangrijkste publicaties, in tegenstelling tot Jessop die alleen de belangrijkste teksten behandelt. Het belangrijkste verschil tussen beiden ligt wel in de benadering van hun boek: Jessop wil naast een presentatie van de verschillende standpunten ook een methodische analyse geven. De marxistische staatsleer wordt hierbij niet alleen als een theoretisch systeem, maar ook als een politiek instrument beschouwd.